

Tweekleurige vleermuis in België: een stand van zaken

Bob Vandendriessche

In Nederland is het aantal waarnemingen van tweekleurige vleermuizen de laatste jaren sterk gestegen. Omdat naast het aantal detectorwaarnemingen ook het aantal 'toevallig' gevonden dieren flink gestegen is, lijkt er in Nederland echt sprake van een toename of een invasie. Los van de vraag of dit inderdaad het geval is, wordt het contrast met het lage aantal waarnemingen van tweekleurige vleermuizen in België groter. Een stand van zaken uit België.

2004: winterwaarneming in België

In het boek 'Zoogdieren in Vlaanderen' uit 2003 werden de zeven tot dan toe bekende Belgische waarnemingen van tweekleurige vleermuizen *Vespertilio murinus* opgelijst. Daarna was het wachten tot 4 december 2004. Op die dag was er de opmerkelijke vondst van een mannetje aan een gebouw vlakbij de zeedijk in Oostende (zie Zoogdier 16(1): 17-18). Het betrof feitelijk de eerste bekende winterwaarneming van deze soort in België, in acht genomen dat de weerkundige winter op 1 december begint. Eerder dat jaar werd de West-Vlaamse Vleermuizenwerkgroep opgeroepen voor vleermuizenoverlast in de spouwmuur en rolluikkast op de hoogste verdieping van een flatgebouw in Brugge. Deze oproep bereikte ons echter pas toen het probleem al een tijdje voorbij was. Tijdens het postvatten 's avonds hoorden we geen vleermuizen. Of het hier tweekleurige vleermuizen betrof, zal misschien ooit uit verder onderzoek blijken.

Opnieuw aan zee, ditmaal ondergronds

Op 30 mei 2005 bereikte ons opnieuw een intrigerende melding van vleermuizen, ditmaal in een ondergronds garagecomplex in Middelkerke. Ongeruste gebruikers hadden een paar dagen voordien de plotse aanwezigheid van een twintigtal vleermuizen in een muurspouw van de garage gemeld. De week daarvoor was uitzonderlijk warm geweest. Op 31 mei troffen we in geen van de spouwen van de garage nog vleermuizen aan, noch

vlogen er tot ruim een uur na zonsondergang vleermuizen uit. In één spouw was een duidelijke concentratie uitwerpselen te vinden, een aantal uitwerpselen werd verzameld voor toekomstige analyse. Bezoeken sindsdien leverden niets op, en er kwamen ook geen meldingen meer binnen. Een interview met de waarnemers zou ons nog wijzer kunnen maken. Uit Beieren is van tweekleurige vleermuizen een melding bekend van een grote groep mannetjes die zich in het zomerhalfjaar ophielden in de spouwen tussen het beton van een grote parking. Het is bekend dat groepen tweekleurige vleermuizen bij uitzonderlijke warmte vaak lagere delen van hun verblijfplaats opzoeken. Dat doen wel meer soorten, maar de gelijkenis met bijvoorbeeld de Beierse situaties, het formaat van de gevonden uitwerpselen, het ongebruikelijke type zomerverblijfplaats en dit op een boogscheut van zee, laat de mogelijkheid zeker open dat het

Een mogelijke verblijfplaats van tweekleurige vleermuis in Middelkerke? Foto: Bob Vandendriessche

hier om een groepje tweekleurige vleurmuizen ging. Ook hier kan toekomstig onderzoek dit misschien ooit bevestigen.

Terug naar Wallonië

Op 25 augustus 2005 werd op een vuilnisbelt in Moeskroen (Provincie Henegouwen, Wallonië) een vrouwtje tweekleurige vleurmuis gevonden, zo meldde Frederic Forget ons. Het dier scheen in goede gezondheid en werd enkele uren later terug losgelaten. Eerder dat jaar meldde Herman Limpens in de digitale nieuwsbrief Zoogmail, dat zich in Nederland de laatste jaren een invasie van tweekleurige vleurmuizen leek voor te doen, en dit niet enkel langs de kust, maar ook in het binnenland. In België echter bleef het aantal zekere waarnemingen in 2004 en 2005 beperkt tot de twee bovenstaande in Oostende en Moeskroen (los van de mogelijke verblijfplaatsen hierboven beschreven). Eind oktober 2005 lanceerde Herman Limpens nog een oproep om in Nederland en België in november op zoek te gaan naar baltsende tweekleurige vleurmuizen nabij hoge gebouwen. In België werden toen echter helaas geen dergelijke excursies georganiseerd, ook niet aan de kust

2006: eerste waarneming uit het Vlaamse binnenland

Eind mei 2006 werd in een open industriehal in Tessenderlo (Limburg) - zeven meter hoog tegen de wand - een vrouwtje tweekleurige vleurmuis aangetroffen. Het gewonde en verzwakte diertje (het woog slechts 12 gram) werd overgebracht naar het opvangcentrum van Heusden-Zolder. Ghis Palmans maakte al melding van deze vondst via Zoogmail. Een aantal weken later werd ik door het opvangcentrum gebeld met de vraag of ik "weet had van kolonies tweekleurige vleurmuizen aan de kust". Er bleken nogal wat misverstanden te circuleren over het bestaan van 'kolonies' van tweekleurige vleurmuizen aan de kust. De plaatsen Oostende, Middelkerke, Knokke e.a. deden de ronde. Voor alle duidelijkheid: uit Oostende beschikken we over geen enkele harde aanwijzing van eender welke verblijfplaats. Uit Middelkerke is er het bovenstaande verhaal uit 2005 met onder voorbehoud een mogelijke verblijfplaats en uit Knokke is er uit 1999

Detail van de hangplek aan de thermen op 30 september in Oostende. Foto: Johan Buckens

de waarneming van een klein groepje tweekleurige vleurmuizen, dat als mogelijke kraamkolonie werd genoteerd wegens de frequente nachtelijke terugkeer van dieren naar de verblijfplaats - ons gemeld door de bewoners - tijdens de kraamperiode. Of deze verblijfplaats nog bewoond is door tweekleurige vleurmuizen, is niet bekend.

Dilemma: loslaten in Limburg of aan de kust?

De tweekleurige uit Tessenderlo was verzwakt en bevond zich in een industriehal waar kort voordien containers uit Tsjechië en Bulgarije waren gelost. Daarom ging men er in het opvangcentrum van uit dat het om een verslept dier moest gaan. Immers; in Vlaanderen werden tweekleurige vleurmuizen toch enkel aan de kust waargenomen? Omdat de precieze herkomst - Tsjechië of Bulgarije - alleszins onzeker was, besloten de medewerkers van het vogelopvangcentrum dat ze het dier aan de kust wilden lossen. Omdat ik hierbij aanwezig wou zijn, en om aldus met de wetgeving terzake in orde te zijn, besloot Alex Lefèvre als voorzitter van de Vleurmuizenwerkgroep van Natuurpunt een spoedaanvraag voor het vrijlaten in te dienen bij het bevoegde Agentschap van de Vlaamse overheid. De toestemming kwam er. Op 4 juli om 22.20 uur werd deze tweekleurige vleurmuis gelost in het park aan de oude watertoren in Oostende.

Omdat het merken of ringen van het dier niet snel genoeg geregeld kon worden, fotografeerde ik beide vleugels. Na het vrijlaten maakte ik ook breedbandgeluidsopnames. Ook werden verse uitwerpselen - waaraan hopelijk nog darmwandcellen

kleven - bewaard op alcohol. Zo kan een toekomstige DNA-analyse misschien ooit meer duidelijkheid verschaffen over de herkomst van het dier. Eerder stelden Nederlandse vleermuizenonderzoekers - via Zoogmail - al de vraag naar de herkomst van een tweekleurige vleermuis die in 2005 was gevonden in de Rotterdamse haven in of nabij een container afkomstig uit Duitsland. De vleermuis was in zeer goede conditie, terwijl de container tien dagen gesloten was geweest. Of de vleermuis dus echt uit de container kwam, probeert men nog na te gaan. Na het vrijlaten van de tweekleurige vleermuis uit Tessenderlo in Oostende stond wel vast dat eventuele detectorwaarnemingen in de ruime omgeving de komende tijd steevast voor twijfel zouden zorgen over de herkomst van het gehoorde dier.

Ruige dwergvleermuizen op trek

23 september 2006 meldden vogelkijkers mij hun waarneming van twee vleermuizen op de zeedijk in Oostende. Eén dier hing aan de buitengevel van een flatgebouw op de tweede etage, een ander dier hing verderop onder de nokstenen aan het westelijke uiteinde van de thermen. Claude Velter en ikzelf gingen meteen terplekke. Het bleken ruige dwergvleermuizen *Pipistrellus nathusii*. Op 1 oktober bereikte mij het bericht dat Johan Buckens, één van diezelfde vogelkijkers, daags voordien een ander soort vleermuis had zien hangen, weerom aan de thermen, ditmaal halverwege, buiten onder de nok, links boven een lamp. Ik inspecteerde de thermen, echter: geen vleermuis te zien. Op een mij toegestuurde foto was duidelijk een tweekleurige vleermuis te zien, door anderen ondubbelzinnig bevestigd. Was dit de geloste tweekleurige vleermuis uit Tessenderlo? Dat zouden we nooit weten. Dachten we ...

Drie waarnemingen, één dier?

Op zondag 8 oktober belde Yves Adams mij om 8 uur 's ochtends: er hing een tweekleurige vleermuis aan de thermen, op welhaast exact dezelfde plek als het dier van 30 september! Dit moet hetzelfde dier geweest zijn. Was het misschien ook het dier uit Tessenderlo? Slecht nieuws twee uur later: bij mijn aankomst was er geen spoor meer van een tweekleurige vleermuis. Op goed geluk begon ik in oos-

telijke richting de gevels van de flatgebouwen op de zeedijk af te speuren. Ongeveer een kilometer verderop viel mijn oog op een kleine grijze vlek tegen de gevel van een flat op de zevende verdieping. De verrekijker gaf uitsluitsel: een tweekleurige! Was dit het verdwenen dier van de thermen? Wellicht wel. Of toch niet? Peter Lina merkte op aan de foto van het dier van 30 september: "mogelijk een sub-adult dier waarvan de uitkleuring nog niet geheel heeft plaatsgevonden". Op zijn beurt merkte Yves Adams op over het dier dat hij die ochtend had zien hangen, dat het er toch niet zo glanzend uitzag als het dier aan het flatgebouw. Dus toch niet hetzelfde dier? Wellicht wel, maar zeker zullen we dat wel nooit meer weten.

Tijd voor wat actie!

Eén vraag hield ons in de ban: was dit de tweekleurige vleermuis uit Tessenderlo die drie maanden eerder in Oostende was vrijgelaten? Slechts één optie restte ons om die vraag beantwoord te krijgen: het dier vangen, het geslacht bekijken, en indien gelijk, foto's nemen van de vleugels en beide fotosets vergelijken. Er zat niets anders op: ik belde (opnieuw) de brandweer. De ladderwagen bracht uitkomst, de foto spreekt voor zich. Het

De brandweer in actie op 8 oktober in Oostende. Foto: Bob Vandendriessche

De vleugels van het dier uit Tessenderlo werden gefotografeerd voor latere identificatie. Foto: Bob Vandendriessche

bleek inderdaad een tweekleurige, een klaarwakker vrouwtje. Wellicht had ze dus net een vlucht achter de rug, en was dit - ondanks de vermoede, maar te subjectieve kleurverschillen - toch het dier dat Yves Adams twee uur eerder aan de thermen had gezien. Vervolgens namen we foto's van de vleugels. Volgens Alex Lefèvre die beide foto's van het aderpatroon in de vleugels vergeleek, gaat het zeker om verschillende dieren. Zo stond de waarnemingenteller in België alweer eentje hoger. Voor de eerste maal in België werd deze methode gebruikt om na te gaan of twee waarnemingen van tweekleurige vleermuis

zen hetzelfde dier betroffen. De methode wordt wel al een tijdje gebruikt bij Bechsteins vleermuizen in de Belgisch-Limburgse mergelgroeven. Jammer genoeg zijn van de Oostendse tweekleurige - die nog dezelfde avond werd gelost - geen DNA-stalen genomen, noch uitwerpselen bewaard. Wel zijn er geluidsopnamen gemaakt.

Intussen in Brussel...

Na Vlaanderen en Wallonië kon Brussel niet achterblijven: op 25 september 2006 werd in Laken (Brussel) een mannetje tweekleurige vleermuis dood gevonden (wellicht een verkeersslachtoffer), en bij het KBIN in de collectie opgenomen. De vondst zal uitvoeriger beschreven worden door Yves Laurent in 'Les Naturalistes Belges'. Alex Lefèvre ging even daarna in de buurt van de vindplaats postvatten met de bat-detector, helaas zonder resultaat

Uit de oude doos: nieuws uit het KBIN

Naar aanleiding van de recente vondst in Brussel, meldde Yves Laurent van het KBIN ons dat de schedel van een vleermuis uit de collectie van het KBIN (IG 17898 N° Rég. 8078) die in 1953 door Frechkop gelabeld was als meervleermuis, in 2003 door Jacques Fairon gecorrigeerd is als een tweekleurige vleermuis. Het betrof een dier dat waarschijnlijk

Datum	Plaats	Regio	Type vindplaats	Geslacht	Lotgevallen
1948?	Amay?	Maas	Onbekend	?	Collectie KBIN
20-09-89	Blankenberge	Kust	Gevel woonhuis	Man?	Losgelaten i.s.
07-07-99	Knokke	Kust	Spouw flatgebouw	Vrouw?	Kraamkolonie?
30-11-00	Libramont	Ourthe	Hospitaal	Man	Losgelaten i.s.
20-08-01	Boncelle	Maas/Ourthe	Zolder woonhuis	Man	Dood
30-05-02	Oostende	Kust	Portaal flatgebouw	Vrouw	Losgelaten i.s.
18-08-02	De Panne	Kust	Gevel flatgebouw	?	Losgelaten i.s.
10-09-02	Hotton (Ny)	Ourthe	Kippenhok	Vrouw	Losgelaten i.s.
04-12-04	Oostende	Kust	Gevel	Man	Losgelaten i.s.
25-08-05	Moeskroen	Scheide (Wall.)	Stortplaats	Vrouw	Losgelaten i.s.
xx-05-06	Tessenderlo	Limburg	Open fabriekloods	Vrouw	Gelost in Oostende
25-09-06	Laken	Brussel	Straat	Man	Collectie KBIN
30-09-06	Oostende	Kust	Gevel thermen	?	Zelfde als 08/10?
08-10-06	Oostende	Kust	Gevel thermen	?	Weggevlagen
08-10-06	Oostende	Kust	Gevel flatgebouw	Vrouw	Zelfde als 08/10 en 30/09? Gelost i.s.

Tabel: overzicht vondsten en zekere waarnemingen van tweekleurige vleermuizen in België: 15 waarnemingen, waarvan de laatste drie heel wellicht hetzelfde dier betreffen. (i.s.= in situ)

in 1948 (13 dec) gevonden is in Amay, nabij Luik. Momenteel wordt in de archieven nog gezocht naar een bevestiging van datum en vindplaats. Mochten beide kloppen, dan wordt dit meteen de oudst bekende Belgische waarneming van deze soort, en mogelijk ook de eerste winterwaarneming als het dier levend of in verse staat werd gevonden. Daarmee zou het voorafgaan aan de waarneming uit Blankenberge in 1989 en de winterwaarneming uit Oostende in 2004. Een overzicht van alle tot nu toe bekende waarnemingen is samengevat in de tabel.

Migratie langs de Maas: een hypothese

Als het verhaal uit 1948 uit Amay klopt, ondersteunt dit de hypothese dat de Maas en zijn bijrivieren voor deze soort in zuidelijk België een belangrijke migratieroute vormen. Uit Zuid-Nederland zijn er de waarnemingen uit Sittard en Heerlen, beide steden in de Maasvallei. Zetten we de Waalse en Franse vindplaatsen op een rijtje, dan is de conclusie helder: Amay bevindt zich in een bocht aan de Maas nabij Luik. Boncelle ligt dan weer geprangd tussen de Maas en de plaats waar de Ourthe erin uitmondt. Hotton bevindt zich een eind stroomopwaarts vlak langs de Ourthe. Volgen we de Ourthe nog verder stroomopwaarts tot aan de bron, dan komen we in Libramont! Om het plaatje te vervolledigen zijn er de Franse waarnemingen in Revin, (okt 1987) aan de Maas en in Joigny sur Meuse (schedel in kerkuilenbraakbal, 1986), een naam die voor zich spreekt. Ook de waarneming in Valenciennes (2002, N-Frankrijk) sluit aan op dit verhaal via een aftakking (in Charleroi) van de Samber, een bijrivier van de Maas. Ten slotte is ook Brussel via Charleroi verbonden met de Maas. Om deze hypothese te staven, selecteerden we niet zomaar de gegevens die in het plaatje passen. Op de waarneming in 2005 in Moeskroen na (langs de Schelde), betreft het gewoon alle beschikbare gegevens uit Wallonië en Noord-Frankrijk. In het licht van deze hypothese, wordt de waarneming van een tweekleurige vlemuis in Tessenderlo (2006) plots heel wat minder opmerkelijk en de vreemde herkomst minder zeker. De vindplaats situeert zich vlakbij het Albertkanaal, dat oostwaarts uitmondt in... de Maas!

Met dank aan:

- Frederic Forget, Yves Laurent, en Alex Lefèvre voor de gegevens uit Brussel, Wallonië en Frankrijk.
- Johan Buckens voor de foto van 30/09/06 uit Oostende.
- Herman Limpens, Peter Lina, Peter Twisk, Anne-Jifke Haarsma, Jeroen Van der Kooij en Hans Baagoe voor hun bevestiging van de determinatie van deze foto en andere zinvolle commentaren.
- Neeltje Huizenga en Ludy Verheggen voor de gegevens uit Zuid-Nederland.
- de medewerkers van het opvangcentrum in Heusden-Zolder.
- Ghis Palmans voor de gegevens uit Limburg en informatie over vleugelfotografie.
- Yves Adams, Claude Velter, Sophie Vanroose en Marc Van de Sijpe voor de assistentie in Oostende.

Bob Vandendriessche

**Vleermuizenwerkgroep Natuurpunt
Begoniastraat 26, B-8020 Oostkamp**

België

